

Anu Katainen
VTT, Yliopistotutkija
Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos
anu.h.katainen@helsinki.fi
0505710055

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle
Asiantuntijakuuleminen, HE 100/2017, 24.11.2017

Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Kiitän mahdollisuudesta tulla kuulluksi sosiaali- ja terveysvaliokunnassa hallituksen esityksestä uudeksi alkoholilaiksi. Suomalaisten terveyden ja hyvinvoinnin kannalta lakiesityksen merkittävin muutos olisi alkoholin saatavuuden lisääminen nostamalla päivittäistavarakaupoissa myytävien juomien alkoholipitoisuuden enimmäisrajaa 4,7 prosentista 5,5 prosenttiin. Keskityn lausunnossani tähän muutosehdotukseen ja kiinnitän huomioni 1) *muutoksen alkoholihaittoja lisääviin vaikutuksiin*, 2) *nuoriin kohdistuviin haitallisiin vaikutuksiin* ja 3) *kansanterveydellisten ja moralististen argumenttien sekoittumiseen alkoholipoliittisessa keskustelussa, mikä vaikeuttaa saatavuuden rajoituksia koskevaa päätöksentekoa*.

Päivittäistavarakaupoissa myytävien juomien alkoholipitoisuuden ylärajan korotus lisäisi alkoholihaittoja ja heikentäisi suomalaisten terveyttä ja hyvinvointia

Esitys alkoholilain kokonaisuudistukseksi sisältää tarpeellisia muutoksia alkoholilakiin ja yksinkertaistaa alkoholisääntelyä. Lakiesityksessä on kuitenkin kohtia, joiden haittojen ja hyötyjen suhdetta tulisi punnita tarkoin. Näistä keskeisin on alkoholipitoisuuden prosenttirajan korotus päivittäistavarakaupoissa myytävissä juomissa.

Mahdollisuudet parantaa suomalaisten terveyttä ja turvallisuutta alkoholipoliitiikan keinoin ovat juuri nyt erityisen hyvät. Alkoholin käyttö on vähentynyt aikuisväestössä jo lähes vuosikymmenen ajan, nuorten keskuudessa vielä pidempään (1, 2). Lisäksi Viron mahdolliset alkoholiveron korotukset tulisivat toteutuessaan vähentämään alkoholin matkustajatuontia tulevina vuosina.

Kansainvälinen tutkimusnäyttö osoittaa selvästi, että alkoholin saatavuuden helpottaminen lisää alkoholin kulutusta (3, 4). Kulutuksen kasvu taas johtaa alkoholista aiheutuvien haittojen ja kustannusten lisääntymiseen (5, 6). Koska suomalaiset kuluttavat suuren osan alkoholista keskioluena (1), prosenttirajan korotus vaarantaisi jo vuosia jatkuneen myönteisen kehityksen kulutuksen siirtyessä osittain vahvempiin juomiin.

Lakiehdotuksen aiheuttamia muutoksia on arvioitu kysymällä ihmisten omia käsityksiä siitä, miten he muuttaisivat omaa kulutustaan uudessa tilanteessa. Tutkijana näen velvollisuudekseni huomauttaa, että alkoholin kokonaiskulutuksen muutoksia ei voida arvioida tällaisen tutkimusasetelman perusteella. Tutkimusten mukaan ihmisten esittämät aikomukset eivät ennusta luotettavasti toteutuvaa käyttäytymistä (7, 8). Alkoholin kohdalla esitetyt arviot ovat todennäköisesti erityisen epävarmoja, koska mittausongelmia liittyy jo sellaisiin kyselytutkimuksiin, joissa pyydetään arvioimaan toteutunutta kulutusta (9).

Nuorten alkoholinkäytön myönteinen kehitys vaarantuu prosenttirajan korotuksen myötä

Ruokakaupoissa myytävien oluiden, siiderien ja long drink -juomien alkoholipitoisuuden enimmäismäärän nostaminen lisää alaikäisten alkoholinkulutusta ja alkoholihaittoja, kun osa näistä nuorten suosimista

juomista olisi aiempaa vahvempia. Lisäksi Alkon ikärajavaltonta toimii tutkitusti paremmin kuin päivittäistavarakaupan (10).

Nuorten alkoholinkulutuksen vähentäminen on ensiarvoisen tärkeää koko väestön päihdehaittojen ehkäisyssä. Mitä varhaisemmassa iässä alkoholin käyttö alkaa, sitä suurempi on alkoholin ongelmakäytön ja alkoholihaittojen riski aikuisiässä (11, 12).

Alkoholihaittojen ehkäisyyn ja kulutuksen sääntelyyn liittyvässä keskustelussa ei ole kyse yksilönvapauden ja moralismin vastakkainasettelusta, eikä alkoholin saatavuuden lisääminen tee suomalaisten juomatavoista ”eurooppalaisia”

Alkoholipoliittisessa keskustelussa nostetaan toistuvasti esiin vanhentunut vastakkainasettelu, jonka osapuolia ovat kaikkeen alkoholinkulutukseen kielteisesti suhtautuvat moralistit ja yksilön vapautta puolustavat liberaalit (13). Tämä on vienyt keskustelua alkoholilain uudistuksesta väärille raiteille.

2010-luvun alkoholipoliitikassa on kyse sen määrittämisestä, kuinka paljon haittoja yhteiskunnassa ollaan valmiita sietämään suhteessa alkoholin myönteisiin vaikutuksiin. Suurin osa suomalaisista käyttää alkoholia. Se on osa suomalaista kulttuuria sekä ilon ja nautinnon lähde monille. Samalla alkoholi aiheuttaa valtavia yhteiskunnallisia kustannuksia ja kärsimystä. Suomessa nämä kustannukset ovat länsimaaisessa vertailussa erittäin suuret (14). Haittojen esiintuominen ei ole moralisointia tai holhousta, vaan kansanterveystieteen alan tutkimuksen tärkeä tehtävä. Kertynyttä tutkimusnäyttöä voidaan hyödyntää, kun arvioidaan lakimuutosten vaikutuksia alkoholin kulutukseen. Saatavuuden rajoituksia vastustavien tulisikin ottaa kantaa pikemminkin siihen, miksi elinkeinoelämän etu tulisi alkoholipoliittisissa kysymyksissä nostaa tärkeämmäksi kuin yhteiskunnan kokonaisuhyöty.

Alkoholin saatavuuden lisäämisen perusteleminen ”eurooppalaisuudella” ei ole pitävä argumentti rajoituksia vastaan. Viime vuosien eurooppalainen trendi on ollut alkoholisääntelyn kiristyminen. Tuoreimpia muutoksia on esimerkiksi Skotlannissa ja Walesissa voimaantuleva alkoholimyynnin minimihinnoittelu, joka nostaa alkoholin vähittäismyyntihintaa. Minimihinnoittelun tavoitteena on alkoholihaittojen vähentäminen.

Alkoholi aiheuttaa vakavia haittoja kaikkialla maailmassa, mutta niiden suuruus vaihtelee maiden välillä johtuen kulutustapojen ja historiallisten alkoholitraditioiden eroista. Italialaisen sääntelyjärjestelmän käyttöön otto Suomessa ei tekisi suomalaisten juomatavoista italialaisia, vaan lisäisi tuntuvasti alkoholin aiheuttamia kustannuksia. Alkoholisääntelyä koskevista kysymyksistä onkin päätettävä kansallisesti kunkin maan alkoholiolojen lähtökohdista.

Anu Katainen
VTT, yliopistotutkija
Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos
Online Marketing of Alcohol -kärkihankkeen johtaja (Suomen Akatemia)
Alkoholi- ja huumetutkijain seuran puheenjohtaja

LIITE: lausunnon lähteet

- 1 THL (2017) Alkoholiuomien kulutus 2016. Tilastoraportti 11/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- 2 Kinnunen J, Pere L, Raisamo S, Katainen A, Ollila H, Rimpelä A (2017) Nuorten terveystapatutkimus 2017: Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapelaaminen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- 3 Popova S, Giesbrecht N, Bekmuradov D (2009) Hours and Days of Sale and Density of Alcohol Outlets: Impacts on Alcohol Consumption and Damage: A Systematic Review. *Alcohol and Alcoholism* 44 (5): 500–516.
- 4 Anderson P, Chisholm D, Fuhr D (2009) Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes to reduce the harm caused by alcohol. *Lancet* 373 (9682): 2234–2246.
- 5 Rehm J, Mathers C, Popova S, Thavorncharoensap M, Teerawattananon Y, Patra J (2009) Global burden of disease and injury and economic cost attributable to alcohol use and alcohol-use disorders. *Lancet* 373 (9682): 2223–2233.
- 6 Babor T, Caetano R, Casswell S et al. (2003) *Alcohol: no ordinary commodity—research and public policy*. Oxford: University Press.
- 7 Sheeran P (2002) Intention—Behavior Relations: A Conceptual and Empirical Review. *European Review of Social Psychology* 12 (1): 1–36.
- 8 Rhodes R, Bruijn G (2013) How big is the physical activity intention–behaviour gap? A meta-analysis using the action control framework. *British Journal of Health Psychology* 18 (2): 296–309.
- 9 Boca F, Darkes J (2003) The validity of self-reports of alcohol consumption: state of the science and challenges for research. *Addiction* 98 (s2): 1–12.
- 10 Warpenius K, Holmila M, Raitasalo K (2012) Peliin ei puututa. Alkoholin, tupakan ja rahapeliautomaattien ikäraja- ja valvontaa testanneet ostokokeet vähittäisliikkeissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (4): 375–385.
- 11 DeWit J, Adalf E, Offord D, Ogborne A (2000) Age at First Alcohol Use: A Risk Factor for the Development of Alcohol Disorders. *American Journal of Psychiatry* 157 (5): 745–750
- 12 Ellickson P, Tucker J, Klein D (2003) Ten-Year Prospective Study of Public Health Problems Associated With Early Drinking. *Pediatrics* 111 (5): 949–955.
- 13 Hellman M & Katainen A (2015) The autonomous Finnish man against the nanny state in the age of online outrage – The state and the citizen in the ‘whiskeygate’ alcohol policy debate. *Sociologia* 52 (4): 334–349.
- 14 Jousilahti P, Vienonen M, Mackiewicz K, Koistinen V, Vohlonen I (2017) Ennen aikaisten kuolemien aiheuttamat elinvuosien menetykset pohjoisen ulottuvuuden kumppanuusmaissa 2003–13. *Lääkärilehti* 72 (46).